

КОМУНІКАТИВНА МОБІЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті на основі аналізу суті понять “мобільність” і “комунікація” з’ясовано їх взаємозв’язок. Відповідно до загального уявлення про мобільність особистості, професійну мобільність визначено як її компонент. В аспекті комунікативних процесів, які відбуваються у межах певних професійних середовищ, досліджено поняття “комунікативна мобільність фахівця”.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, комунікативна мобільність, особистість.

Реалії сучасного суспільства вимагають від людини гнучкості, комунікабельності, уміння орієнтуватись в інформаційному просторі, корегувати свою поведінку відповідно до запитів мінливого світу. Якщо людина не зможе швидко реагувати на зміни у світі (бути мобільною), вона не зможе стати частиною суспільства. Соціальні суспільні замовлення конкретизовані у вимогах до фахівців, що пов’язані із їхніми вміннями адекватно й оперативно реагувати на зміну ситуації відповідно до професійних завдань, корегувати свої дії згідно з діями партнерів по професійній взаємодії. У будь-якій галузі господарства бажаним буде спеціаліст зі сформованими ключовими професійними компетенціями, зокрема тими, що визначають його здатність реалізуватись у професійних зв’язках: ефективно розробляти стратегії та виробляти тактику професійної поведінки – тобто, бути мобільним і гнучким у професійній діяльності.

Поняття “мобільність” як переміщення людини або соціального об’єкта із однієї соціальної позиції в іншу було введено у науковий обіг російським науковцем, професором Гарвардського університету П. Сорокіним на початку ХХ ст. [12]. Інтерес до цього поняття був пов’язаний із збільшенням темпів і масштабів рухомості не лише людини, а й усього світу в цілому, що зумовлювалось процесами глобалізації та інтеграції. Розуміння змісту мобільності є найбільш близьким до військового терміна “мобілізувати” – наблизити до стану готовності діяти.

У науковій літературі досить чітко визначаються ознаки мобільності людини, пов’язані із сформованістю у неї певних особистісних якостей:

- активності як фактора перетворення себе й дійсності;
- креативності як здатності до творчої діяльності;
- адаптивності як уміння ефективно пристосовуватись до зміни умов середовища;
- гнучкості (пластичність) як здатності обирати варіант дій відповідно до зовнішніх умов та особистих ресурсів;
- оперативності, що визначається своєчасністю вибору дії;
- антиципації, що виявляється у передбаченні, прогнозуванні, інтуїції;
- відкритості як умови включення в інноваційні процеси, цікавості до всього нового, потенційно більш ефективного [1; 4; 7].

Відповідно до загального уявлення про мобільність особистості, зміст цього концепту розширювався у площині конкретизованих мобільностей: інтелектуальної, соціальної, культурної та ін.

Поняття “професійна мобільність” у “Великому психологічному словнику” трактується як здатність та готовність особистості достатньо швидко та успішно ово-

лодівати новою технікою, технологіями, набувати знань та умінь, що забезпечують ефективність професійної діяльності [3]. Вона зумовлюється високим рівнем професійних знань, володінням системою професійних прийомів та умінь, ефективністю та якістю їх застосування у виконанні професійних завдань.

Проблема мобільності, зокрема професійної, висвітлювалась у працях Д. Мартенса, А. Шелтона, Е. Зеєра, Д. Чернилевського, М. Дьяченко, Л. Кандибовича, А. Столяренко та інших дослідників у межах філософії, соціології, психології і розумілась як процес руху особистостей між групами професійної структури суспільства, у ході якого вони змінюють свій професійний статус [5]. У дослідженнях сучасних науковців мобільність інтерпретується як особистісне утворення, що визначає природну потребу людини до гнучкості й адаптивності, до постійної планованої та непередбачуваної самозміни [10], як готовність до трансформації діяльності, зміни її провідних мотивів в умовах зустрічі зі значущою інформацією, здатною впливати на таку трансформацію [2].

У межах економічних наук професійна мобільність розглядається як фактор зайнятості, технічного оновлення виробництва та підвищення його ефективності, що зумовлюється здатністю фахівця здійснювати різні переміщення у загальному виробництві, готовність до змін соціального статусу, професійної віднесеності, місця проживання [6; 9].

У центрі уваги педагогіки визначаються проблеми формування індивідуальної професійної мобільності людини. З цієї точки зору значущою стає сутнісна характеристика мобільності як особистісної якості, її структура, оскільки знання про цю якість дає змогу спрямовувати навчальний процес на її формування з метою набуття майбутнім фахівцем здатності корегувати особисті професійні цілі, оперативно реагувати на вимоги роботодавців, запити суспільства до змісту та рівня фахових компетенцій певної спеціальності.

Отже, можна визначити основну ознаку професійної мобільності – рух у діяльності, детермінований процесами самозміни особистості, що визначають пріоритетність певних її цілей та мотивів на цьому етапі професійної реалізації. Акцентування уваги на важливому аспекті мобільності, що виявляється у потенційній готовності людини до переміщення у професійному середовищі, вимагає дослідження цього необхідного професійного утворення у зв'язку із комунікативними процесами, які відбуваються у межах певних професійних середовищ.

Метою статті є висвітлення суті поняття “комунікативна мобільність” як частини професійної мобільності особистості.

Акцентуючи увагу на функції мобільності, що виявляється у пом'якшенні процесів перебігу кризових періодів через сформованість у особистості умінь адаптуватись до зміни ситуацій, виявляти активність у пошуку нових, більш ефективних форм діяльності, визначаємо цілковиту зумовленість мобільності особистості як її якісної характеристики сформованістю умінь організовувати та здійснювати комунікацію діяльності. У цьому аспекті стає вкрай важливою набуття особистістю уміння відчувати необхідність інтеграції різних компетенцій у єдиний спосіб діяльності для її оптимізації (зменшення витрат часу та ресурсів із збереженням якості результатів).

У професійній мобільності цей аспект проблеми слід розглядати відповідно до подолання вузькоспеціалізованих підходів до професійної діяльності, що кожен соціально-економічну проблему пропонують вирішувати через виконання завдань для певної фахової групи спеціалістів. Інтеграція ж зусиль різних фахівців, включених у вирішення однієї спільної проблеми, дасть змогу не лише оптимізувати увесь процес ді-

яльності, а й досягти більш якісних її результатів. Саме тому для фахівців, що у своїх професійних завданнях змушені виконувати спільну діяльність із фахівцями інших галузей, значною є проблема формування їхньої комунікативної мобільності як професійної якості, спрямованої найбільш якісним способом організовувати професійні зв'язки та професійне спілкування у взаємодіяльності.

Поняття “комунікація” (від лат. *communicatio* – єдність, передача, з'єднання, повідомлення) означає процес обміну інформацією між двома або більше особами. Для того, щоб здійснювався обмін інформацією, суб'єкти комунікації мають розуміти один одного (бути у єдиній комунікативній системі). О. Леонтьєв ототожнював комунікацію з усною формою спілкування [8]. На основі цього розуміння, вважаємо можливим акцентувати увагу на тому, що комунікація визначає інформаційний аспект спілкування, а її суб'єкти визначаються єдиним соціальним (у тому числі професійним) досвідом, що дає змогу здійснювати зворотний зв'язок. Комунікативний процес містить такі базові елементи:

- адресант – особа, що збирає та передає інформацію;
- повідомлення – інформація, закодована за допомогою символів;
- канал – засіб передавання інформації;
- адресат – особа, для якої призначена інформація.

Ефективність процесу передавання – отримання інформації залежить від того, наскільки адресант (відправитель інформації) зуміє організувати процес комунікації (продумати та закодувати зміст повідомлення, обрати найбільш вдалий канал для його передавання), а адресат (отримувач інформації) правильно декодує (зрозуміє) це повідомлення. Мобільність комунікативного процесу визначається умінням суб'єктів спілкування гнучко добирати способи й техніки спілкування відповідно до ситуації. При цьому ефективність процесу збільшується, якщо партнери не лише застосовуватимуть свій особистий досвід у способах спілкування, а й продукуватимуть його нові форми, інтерпретуючи запозичений досвід.

У праці О. Смірної комунікативну мобільність визначено як компонент професійної мобільності, як якість особистості, що виявляється у здатності фахівця швидко реагувати у нестандартній, проблемній ситуації професійного спілкування [11]. Погоджуючись із автором, вважаємо потрібним розширити це поняття, додаючи у його зміст певні фактори:

- географічний, що визначає можливість найбільш близької для спілкування партнерів відстані. Цей фактор слід враховувати в умовах безпосередньої комунікації, коли завдання професійної діяльності передбачають фізичне виконання дій;
- технологічний, який зумовлюється можливостями використання у комунікації засобів технічних засобів віддаленого спілкування (Інтернет-мережі, телефони, пошта тощо);
- психологічний, що виявляється у виборі конкретних мовленнєвих (або невербальних) засобів спілкування, які вбачаються доречними й найбільш оптимальними для певної ситуації спілкування та з певними суб'єктами спілкування.

Комунікативна мобільність тісно пов'язана із когнітивною мобільністю, яка визначається поновленням знань, необхідних у професійній діяльності. Знання, з якими молодий фахівець починає реалізовуватись у професії, потребують постійного оновлення, оскільки жодна наука не стоїть на місці. Таким чином, мобільність особистості в отриманні нових професійних знань зумовлює її популярність у професійному середовищі.

Слід зазначити, що у своєму виявленні відносно різних професійних груп комунікативна мобільність визначається певними відмінностями. Так, комунікативно

мобільні представники професій психологічного типу “людина – людина” визначаються орієнтованістю на психологічний фактор, оскільки особливістю професійної комунікації цих категорій працівників є орієнтованість на вирішення гуманітарних проблем, що загалом зумовлюються індивідуальністю суб’єктів спілкування.

Для професій “людина – знак” найбільш значущим є технологічний фактор, який дає змогу обирати такий засіб спілкування, який забезпечуватиме оптимальне поєднання швидкості та якості обміну інформацією. При цьому індивідуальні особливості партнерів по спілкуванню можуть не враховуватись. Прикладами такої комунікації є масові розсилки повідомлень, діяльність операторів кол-центрів тощо.

У професіях типу “людина – техніка” найбільш вагомим для комунікативної мобільності є географічний фактор. Як приклад можна навести діяльність фахівців комунального господарства, для яких комунікативна мобільність означає оперативне реагування на проблему з урахуванням місця її локалізації, залучення до її вирішення різних комунальних підрозділів (при цьому враховується місце розташування технічних засобів і зручність взаємодії), визначення варіантів її розв’язання з вибором найбільш оптимального.

Слід зазначити, що комунікативна мобільність як якість особистості є важливою не лише для ефективної взаємодії у професійній галузі, а й для вибудовування комунікацій у життєвому просторі кожної людини. При цьому значущості набуває, насамперед, пріоритетність для особистості певного кола суб’єктів взаємодії, які вона вважає важливими для досягнення особистих цілей. Мобільність тут виступає як уміння переключатись на процеси комунікації з різними людьми через суб’єктивне віднесення їх до категорії “значущості – незначущості” відповідно до динаміки життєвого цілепокладання.

Висновки. Отже, комунікативна мобільність є особистісною якістю, що дає змогу людині організувати та здійснювати акти спілкування з метою забезпечення оперативності й ефективності цих процесів. У професійній діяльності комунікативна мобільність фахівця зумовлює якість результатів цієї діяльності відповідно до вибору способів та прийомів здійснення професійних комунікацій (фізичних і мовленнєвих).

Список використаної літератури

1. Амирова Л. А. Развитие качеств мобильной личности на этапе допрофессиональной социализации / Л. А. Амирова, А. Ф. Амиров. – Уфа : Вагант, 2011. – 194 с.
2. Асинсков В. В. Формирование профессиональной мобильности будущих специалистов в аспекте современного образовательного процесса / В. В. Асинсков, А. Д. Копытов // Вестник ТГПУ. – 2011. – Вып. 4 (106). – С. 122.
3. Большой психологический словарь / под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – Москва, 2008.
4. Горюнова Л. В. Составляющие профессиональной мобильности современного специалиста / Л. В. Горюнова // Изв. высш. учеб. заведений. Поволжский регион. – 2007. – № 1. – С. 63–68.
5. Зеер Э. Ф. Профессионально-образовательное пространство личности / Рос. гос. проф.-пед. ун-т ; Нижнетагил. гос. проф. колледжим. Н. А. Демидова. – Екатеринбург, 2002. – 126 с.
6. Колосова М. В. Инновации в науке, образовании и производстве / М. В. Колосова. – Санкт-Петербург : Изд-во СПбГПУ, 2002. – 213 с.
7. Котмакова Т. Б. Личностная мобильность как основополагающее качество будущего специалиста / Т. Б. Котмакова // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения : сб. материалов VII Всерос. науч.-практ. конф. / под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск, 2009. – С. 119–124.

8. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии / А. А. Леонтьев. – Москва ; Воронеж, 2001.
9. Назаров Д. М. Герменевтика феномена профессиональная мобильность педагога / Д. М. Назаров, С. А. Морозова // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2011. – № 5. – С. 52–57.
10. Новолодская С. Л. Формирование у студентов неязыкового вуза профессиональной мобильности средствами учебного пособия по иностранному языку : дис. ... канд. пед. наук / С. Л. Новолодская. – Иркутск, 2005.
11. Смирнова О. В. Проблемные профессионально-коммуникативные задачи как средство развития коммуникативной мобильности при подготовке экономистов-международников / О. В. Смирнова // Теория и практика общественного развития. – 2011. – № 7.
12. Sorokin P. A. Social and Cultural Mobility [Electronic resource] / P. A. Sorokin. – Mode of access: <http://goo.gl/fZ4JsT>.

Стаття надійшла до редакції 19.08.2014.

Вороновская Л. П. Коммуникативная мобильность личности как психолого-педагогическая проблема

В статье на основе анализа сути понятий “мобильность” и “коммуникация” определяется их связь. В соответствии с общим представлением о мобильности личности, профессиональная мобильность определена как ее компонент. В аспекте коммуникативных процессов, происходящих в рамках определенных профессиональных сообществ, исследуется понятие “коммуникативная мобильность специалиста”.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, коммуникативная мобильность, личность.

Voronovska L. Communicative Mobility of Personality as Psychological and Pedagogical Problem

In the article it is analysed “mobility” and “communication”, it is determined their connection. It is determined the signs of mobility of personality: activity, creativity, adaptivity, flexibility, efficiency, openness. The general idea about mobility of personality, professional mobility it is demonstrated as the component of a person. It is determined the basic line of professional mobility of personality, motion in activity, by determined by processes self-changing that determines priority of aims and reasons of personality on this professional implementation phase.

It is researched the concept “communicative mobility of specialist” in the aspect of communicative processes that is acts within the framework of the certain professional associations. The communicative mobility is demonstrated as quality of a personality, allowing to the person to organize and carry out the acts of communication with the purpose of providing efficiency of these processes. It is accented the attention on the professional activity communicative mobility of specialist stipulates quality of results of this activity and depends on a choice by a specialist of professional and communicative facilities (physical and speech). The components of professional mobility are determined: geographical, technological and psychological, and also it is determined priority of their action accordingly to the type of professional activity a “man – man”, “man – sign”, “man – technique”.

Key words: mobility, professional mobility, communicative mobility, personality.